

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης: Ιστορία, θεσμικό πλαίσιο, αφηγήσεις, προοπτικές

Μαρίνα Μαρκέλλου¹, Τίνα Πανδή², Εσθήρ Σολομών³, Θωμάς Βαλλιανάτος⁴
Μαριάννα Στραπατσάκη⁵

1 Διδάκτωρ Νομικής Πανεπιστημίου Montpellier I, Εντ/νη Διδάσκουσα Πάντειο Πανεπιστήμιο

2 Διδάκτωρ ιστορίας τέχνης Université Paris Nanterre, Επιμελήτρια, Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης – υπεύθυνη για επικοινωνία, pandi.diamantina@gmail.com

3 Επίκουρη Καθηγήτρια Μουσειολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

4 Μέλος ΔΕΠ (βαθμίδα Λέκτορα), Τμήμα Τεχνών Ήχου και Εικόνας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

5 Καλλιτέχνης, π. Αναπληρώτρια Καθηγήτρια και Πρόεδρος, Τμήμα Τεχνών Ήχου και Εικόνας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Περίληψη

Τις τελευταίες δεκαετίες τα μουσεία σύγχρονης τέχνης βρίσκονται σε μια συνεχή επαναπραγμάτευση του ρόλου και της αποστολής τους. Στον ελληνικό χώρο η ίδρυση και η λειτουργία ενός κρατικού, με την ευρεία έννοια, μουσείου σύγχρονης τέχνης αναδεικνύεται ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 σε ένα δυναμικό πεδίο καλλιτεχνικών και πολιτισμικών ζυμώσεων και θεσμικών διεργασιών. Με αφετηρία την άποψη ότι η δημιουργία ενός μουσείου συνιστά ένα πολυεπίπεδο και δυναμικό πεδίο αλληλεπίδρασης σύνθετων πολιτισμικών και κοινωνικοπολιτικών διαδικασιών, το ερευνητικό πρόγραμμα που παρουσιάζεται εδώ εστιάζει στη διεπιστημονική διερεύνηση της έννοιας, του ρόλου, της λειτουργίας και των προοπτικών του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης στην Ελλάδα. Βασικοί άξονες του ερευνητικού προγράμματος είναι:

(α) οι πολιτισμικές διεργασίες και ζυμώσεις για την ίδρυση ενός μουσείου σύγχρονης τέχνης, όπως αποτυπώνονται σε ένα πλήθος αφηγήσεων, σε δύο χρονικές φάσεις: από το 1976, όταν συστηματοποιείται ο λόγος γύρω από την αναγκαιότητα ίδρυσης και τον χαρακτήρα του, μέχρι και την ίδρυση του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης το 1997, και από την έναρξη της λειτουργίας του το 2000 έως σήμερα, (β) το θεσμικό και νομικό πλαίσιο λειτουργίας των μουσείων σύγχρονης τέχνης και τη δημόσια πολιτική στο πεδίο των μουσείων αυτών στην Ελλάδα.

Λέξεις-κλειδιά: μουσείο σύγχρονης τέχνης, θεσμικό πλαίσιο μουσείων, Ελλάδα, πολιτιστική πολιτική, Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης

RESEARCH NOTE

The National Museum of Contemporary Art in Greece: History, Institutional framework, Narratives, Perspectives

Marina Markellou, Tina Pandi, Esther Solomon, Thomas Vallianatos, Mariana Strapatsaki

Abstract

In the last decades, contemporary art museums have been in a constant renegotiation of their complex role and multiple missions. In Greece, the establishment and operation of a national museum of contemporary art has emerged since the mid-1970s in a dynamic field of artistic and cultural fermentation and institutional processes. Given that the creation and operation of a contemporary art museum constitutes a multifaceted and dynamic field of complex cultural and sociopolitical processes, the research project presented in this research note is to critically analyze the notion, the role, the function and the perspectives of a national museum of contemporary art in Greece through an interdisciplinary approach.

The main axes are:

- (a) The cultural processes regarding the foundation of a museum of contemporary art, as embodied in a multitude of narratives: from 1976, when the discourse around the National Museum of Contemporary Art was systematized, until 1997, the year of the foundation of EMST; and from 2000, the year of the EMST's beginning of operation, to date.
- (b) The institutional and legal framework for the operation of contemporary art museums and the public policy in the field of contemporary art museums in Greece.

Keywords: museum of contemporary art, institutional framework of museums, Greece, cultural politics, National Museum of Contemporary Art

Το ερευνητικό πρόγραμμα με τίτλο «Το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης: Ιστορία, Θεσμικό πλαίσιο, αφηγήσεις, προοπτικές» που χρηματοδοτήθηκε στο πλαίσιο της δράσης «Υποστήριξη ερευνητών με έμφαση στους νέους ερευνητές-κύκλος Β', ΕΣΠΑ 2014-2020» υλοποιήθηκε από τον Απρίλιο του 2020 έως τον Δεκέμβριο του 2021. Με αφετηρία την αντίληψη ότι αναγκαίος όρος ενός ζωντανού μουσείου σύγχρονης τέχνης είναι η διαρκής επαναπραγμάτευση των πολλαπλών του ρόλων, τις τελευταίες δεκαετίες τα μουσεία σύγχρονης τέχνης έχουν εισέλθει σε μια κριτική διαδικασία αναθεώρησης της αποστολής τους και των προτεραιοτήτων τους. Ο μεταλλασσόμενος και πολυδιάστατος αυτός ρόλος του μουσείου στον 21ο αιώνα οδηγεί επιτακτικά στην αναγκαιότητα μιας διεπιστημονικής μελέτης του θεσμού του μουσείου σύγχρονης τέχνης από ιστορική και θεσμική άποψη και για τη δική μας χώρα. Σε αυτό το πλαίσιο, το αντικείμενο του ερευνητικού προγράμματος εντοπίζεται τόσο στην ιστορική επισκόπηση όσο και στη συστηματική παρουσίαση και κριτική ανάλυση του θεσμικού πλαισίου των κρατικών μουσείων σύγχρονης τέχνης στην Ελλάδα με στόχο την αναζήτηση της αποστολής και των λειτουργιών του μουσείου στον 21ο αιώνα.

Πιο συγκεκριμένα, το ερευνητικό πρόγραμμα επιχείρισε τη θεωρητική και κριτική πραγμάτευση των αφηγήσεων που παράχθηκαν γύρω από την ίδρυση, τη λειτουργία και τον ρόλο ενός μουσείου σύγχρονης τέχνης στον ελληνικό χώρο σε σχέση με τα ευρύτερα ιδεολογικά, πολιτισμικά, επιστημονικά συμφραζόμενα. Η ανάλυση αυτή διαρθρώνεται σε δύο διακριτές χρονολογικές φάσεις που οριοθετούνται ως εξής:

(α) από το 1976, όταν συστηματοποιείται ο λόγος γύρω από την αναγκαιότητα ίδρυσης του μουσείου σύγχρονης τέχνης μέχρι το 1997 και (β) από την έναρξη της λειτουργίας του ΕΜΣΤ το 2000 έως και σήμερα.

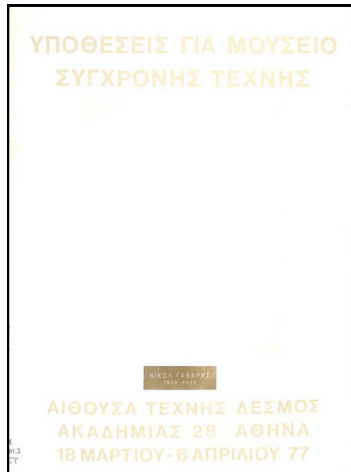
Ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, η ίδρυση ενός μουσείου σύγχρονης τέχνης στην Ελλάδα αναδεικνύεται σε ένα δυναμικό πεδίο διαλόγου, ιδεολογικών συγκρούσεων, καλλιτεχνικών αντιπαραθέσεων και εντάσεων. Μέσα από τη χαρτογράφηση απόψεων για το μουσείο, που αρθρώνονται από ένα πλήθος επαγγελματιών του χώρου της τέχνης –καλλιτέχνες, ιστορικούς και κριτικούς τέχνης, ιδιοκτήτες αιθουσών τέχνης, επιμελητές, εκπροσώπους από πολιτιστικούς φορείς– η έρευνα επιδιώκει να αναλύσει την επίδραση όλων αυτών των προσεγγίσεων στη διαμόρφωση του μουσειακού πεδίου για τη σύγχρονη τέχνη. Η ανάλυση αυτή



Εικ. 1 Το κτήριο του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης (πηγή: Stephie Grape/EMST, Wikimedia Commons, [CC BY-SA 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/))

προϋποθέτει την εξέταση του καλλιτεχνικού, κριτικού και επιμελητικού λόγου της εποχής, όπως αυτός αποτυπώθηκε σε κριτικές, άρθρα, δημόσιες εκδηλώσεις, δράσεις, εκθέσεις και συζητήσεις. Η συλλογή των παραπάνω τεκμηρίων πραγματοποιείται μέσα από αρχειακή και βιβλιογραφική έρευνα, καθώς επίσης και τη διεξαγωγή προφορικών συνεντεύξεων με επαγγελματίες του χώρου της τέχνης, οι οποίοι διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στις διεργασίες ίδρυσης και λειτουργίας του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης.

Την ιστορική και πολιτισμική ανάλυση των αφηγήσεων γύρω από το μουσείο ακολουθεί η συστηματική παρουσίαση και κριτική ανάλυση του θεσμικού πλαισίου των μουσείων σύγχρονης τέχνης στην Ελλάδα και ειδικά του ΕΜΣΤ. Μέσα από την εις βάθος μελέτη και ανάλυση του νόμου 2557/1997: «Θεσμοί, μέτρα και δράσεις πολιτιστικής ανάπτυξης» και της αιτιολογικής έκθεσής του, ερευνάται το πλέγμα των κανόνων δικαίου που ρυθμίζει την οργάνωση και λειτουργία των μουσείων σύγχρονης τέχνης στη χώρα. Η έρευνα του νομικού πλαισίου βασίστηκε στην αναζήτηση και μελέτη πρωτογενούς υλικού (πληροφορίες από το διαθέσιμο αρχείο του Υπουργείου Πολιτισμού για το ΕΜΣΤ, πρακτικά και άλλο χρήσιμο υλικό από την προπαρασκευαστική επιτροπή του ως άνω ιδρυτικού νόμου 2557/1997 και του πιο πρόσφατου νόμου 4572/2018 για την ίδρυση του Μητροπολιτικού Οργανισμού, κ.ά.).



Εικ. 2 Εξώφυλλο καταλόγου Παυλίδης, Μ. 1977. Υπόθεση 1η, Μουσείο - Μηχανισμός Συντήρησης Τέχνης. Αθήνα: Αίθουσα Τέχνης Δεσμός

Ο προβληματισμός γύρω από το νομικό καθεστώς των μουσείων σύγχρονης τέχνης περιλαμβάνει τη διεξαγωγή συνεντεύξεων με σημαίνοντα πρόσωπα που κατείχαν κατά το παρελθόν νευραλγικές θέσεις στο Υπουργείο Πολιτισμού της χώρας μας και επηρέασαν καθοριστικά την μουσειακή πολιτική της Ελλάδας στον τομέα της σύγχρονης τέχνης.

Στόχοι έρευνας

Το ερευνητικό πρόγραμμα επιδίωξε:

- α) να διερευνήσει το φαινόμενο της δημιουργίας και εξέλιξης του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης στην Ελλάδα στην πολλαπλότητα και στο ιστορικό του βάθος
- β) να χαρτογραφήσει το εύρος των αφηγήσεων που έχουν διαμορφωθεί γύρω από τον ρόλο ενός εθνικού μουσείου σύγχρονης τέχνης και να αναλύσει την επίδρασή τους στην διαμόρφωση του μουσειακού πεδίου της σύγχρονης τέχνης
- γ) να επιχειρήσει μια αναστοχαστική επανεκτίμηση της ιστορικής διαδρομής του ΕΜΣΤ και του ρόλου του ως μουσείου που προωθεί μία συγκεκριμένη εθνική αφήγηση για τη σύγχρονη τέχνη, στο πλαίσιο των παράλληλων, σε κάθε εποχή, πολιτικών και επιστημονικών συγκυριών
- δ) να αναλύσει τις διαφορετικές νοηματοδοτήσεις των εννοιών «μουσείο» και «σύγχρονη τέχνη» σε συνάρτηση με ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο πολιτιστικό περιβάλλον
- ε) να διερευνήσει το θεσμικό και νομικό πλαίσιο των μουσείων σύγχρονης τέχνης και να εντοπίσει συγκλίσεις και διαφοροποιήσεις των διατάξεων του νόμου 2557/1997 σχετικά με την ίδρυση του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης και των αντίστοιχων διατάξεων του νόμου 3028/2002 «για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς»
- στ) να αναλύσει τους άξονες της εθνικής πολιτιστικής πολιτικής για τη σύγχρονη τέχνη και να προτείνει νομοθετικές και θεσμικές αλλαγές σε αυτή, που να αντικατοπτρίζουν την υλική και οργανωτική μεταμόρφωση του μουσειακού τοπίου στον ελλαδικό χώρο
- ζ) να αναζητήσει την αποστολή, τις λειτουργίες και τις μελλοντικές δυνατότητες ενός κρατικού μουσείου σύγχρονης τέχνης στην Ελλάδα του 21ου αιώνα.

Μεθοδολογία έρευνας

Σε όλα τα στάδιά της, η έρευνα, βασίστηκε σε μια διεπιστημονική και συγκριτική μεθοδολογία, η οποία αντλεί και συνδυάζει εργαλεία, έννοιες και πρακτικές από ένα εύρος επιστημονικών πεδίων: τις πολιτισμικές σπουδές, την ιστορία τέχνης και το δίκαιο πολιτισμού. Οι βασικές μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν είναι οι ακόλουθες:

- α) βιβλιογραφική και αρχειακή έρευνα με σκοπό την συγκέντρωση, καταγραφή και ανάλυση άρθρων, κριτικών, συνεντεύξεων συνεδρίων και δημόσιων συζητήσεων, προκειμένου να συγκροτηθεί ένα αρχείο σχετικά με την ίδρυση και λειτουργία του ΕΜΣΤ. Σημειώνεται ότι δεν έχει γίνει μέχρι στιγμής καμία άλλη συστηματική καταγραφή, τεκμηρίωση και συγκέντρωση του υλικού αυτού, το οποίο βρίσκεται διασκορπισμένο σε ένα πλήθος βιβλιοθηκών και αρχείων. Ενδεικτικά αναφέρονται: Αρχείο ΕΜΣΤ (Αρχείο Παντελή Ξαγοράρη, Αρχείο Θόδωρου), Αρχείο ISET (Αρχεία

Μαρίας Κοτζαμάνη και Ελένης Βακαλό), Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κρήτης (Αρχείο Αλέξανδρου Ξύδη), Τελλόγλειο Ίδρυμα Τεχνών Α.Π.Θ. (Αρχείο Τώνη Σπητέρη) και άλλων καλλιτεχνών και ιστορικών τέχνης. Ειδικότερα, η έρευνα ενισχύθηκε από την δυνατότητα πρόσβασης στο Αρχείο Παντελή Ξαγοράρη (Καλλιτεχνικό αρχείο ΕΜΣΤ), το οποίο συγκεντρώνει υλικό από την δράση του Συνδέσμου Ελλήνων Καλλιτεχνών και την ίδρυση του Σωματείου Φίλων του Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης

- β) η διεξαγωγή και καταγραφή με οπτικοακουστικά μέσα συζητήσεων με καλλιτέχνες, ιστορικούς τέχνης, κριτικούς τέχνης και επιμελητές που είχαν ενεργό ρόλο στις ζυμώσεις και τις διεργασίες ίδρυσης ενός κρατικού μουσείου σύγχρονης τέχνης κατά την εξεταζόμενη περίοδο. Σκοπός είναι να συγκροτηθεί ένα αρχείο πρωτογενούς οπτικοακουστικού υλικού και των απομαγνητοφωνήσεών του. Λόγω έλλειψης βιβλιογραφικών και άλλων γραπτών πηγών, η αξιοποίηση της προφορικής ιστορίας ως αναδυόμενου επιστημονικού κλάδου που δίνει βήμα στα κοινωνικά υποκείμενα «αμφισβητώντας τους κοινούς τόπους της ιστορίας» (Thompson 2009) αναδείχθηκε σε σημαντικό εργαλείο της παρούσας έρευνας. Με δεδομένο ότι πρόκειται για γενιές καλλιτεχνών και κριτικών τέχνης που εκλείπουν, κρίθηκε επιτακτική η ανάγκη δημιουργίας αρχείου προφορικών μαρτυριών ως μέσου διάσωσης προσωπικών αφηγήσεων, ενός «ζωντανού» δηλαδή λόγου που επιτρέπει την επανερμηνεία των σχετικών ιστορικών διεργασιών. Η επεξεργασία των συνεντεύξεων πραγματοποιήθηκε μέσα από συγκριτική ανάλυση του συγκεντρωμένου υλικού και τον συσχετισμό του με γραπτές πηγές.
- γ) η ανάλυση του υπάρχοντος νομοθετικού πλαισίου σχετικά με τα μουσεία σύγχρονης τέχνης, καθώς και των εισηγητικών/αιτιολογικών τους εκθέσεων
- δ) η αναζήτηση των πρακτικών των νομοπαρασκευαστικών επιτροπών που αφορούν την ίδρυση, την οργάνωση και την λειτουργία μουσείων σύγχρονης τέχνης στην Ελλάδα
- ε) η αναζήτηση και μελέτη σχετικού πρωτογενούς υλικού (ενδεικτικά αναφέρονται οι διαθέσιμες πληροφορίες από το αρχείο του Υπουργείου Πολιτισμού για το ΕΜΣΤ).

Συνεισφορά στη θεωρητική και εφαρμοσμένη επιστημονική γνώση

Η συνεισφορά της μελέτης στη θεωρητική επιστημονική γνώση υπήρξε καθοριστική καθότι:

- α) το πρόγραμμα αποτελεί το πρώτο συστηματικό ερευνητικό εγχείρημα που επιχειρεί να εξετάσει το φαινόμενο ενός κρατικού μουσείου σύγχρονης τέχνης στο ιστορικό του βάθος και την πολλαπλότητα του, λαμβάνοντας υπόψη ότι οι περισσότερες μελέτες στην Ελλάδα επικεντρώνονται σε αρχαιολογικά ή λαογραφικά μουσεία
- β) η εφαρμογή από το πρόγραμμα μίας ιστορικής και κριτικής προσέγγισης των αφηγήσεων που έχουν αναπτυχθεί γύρω από ένα κρατικό μουσείο σύγχρονης τέχνης από το 1976 έως και σήμερα, επιδιώκει να καλύψει ένα σημαντικό ερευνητικό κενό, δεδομένου ότι δεν έχει υλοποιηθεί ποτέ παρόμοια συστηματική έρευνα. Για πρώτη φορά επιχειρείται να μελετηθεί σε βάθος η μουσειακή πραγματικότητα της σύγχρονης τέχνης στο ελλαδικό χώρο και να τεθούν οι βάσεις για τον εμπλουτισμό της ανεπαρκούς ελληνικής βιβλιογραφίας σχετικά με την διερεύνηση της ιστορίας και του θεσμικού πλαισίου των μουσείων σύγχρονης τέχνης στην Ελλάδα
- γ) το αντικείμενο της μελέτης αντιμετωπίζεται στη θεσμική και νομική του διάσταση, ένα άκρως σημαντικό πεδίο επιστημονικής έρευνας δεδομένου ότι δεν

έχει μελετηθεί συστηματικά το δίκαιο που διέπει τα μουσεία σύγχρονης τέχνης, η διοίκηση και η οργάνωσή τους, καθώς και η δημόσια πολιτική στο πεδίο των μουσείων σύγχρονης τέχνης της χώρας

- δ) η συλλογή και κριτική θεώρηση του ερευνητικού υλικού συμβάλλει στη βαθύτερη κατανόηση του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης ως πολιτιστικού φορέα που σήμερα πλέον καλείται όχι μόνο να επαναπροσδιοριστεί μέσα σε ένα νέο κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό και επιστημονικό πλαίσιο αλλά και να αναστοχαστεί τη λειτουργία του ως δημοκρατικού οργανισμού, ως δημιουργικού χώρου διαλόγου με την τοπική, ευρωπαϊκή και παγκόσμια πραγματικότητα.

Πιο συγκεκριμένα, η μελέτη έφερε στο φως και αξιοποίησε σε ερευνητικό επίπεδο για πρώτη φορά ανέκδοτο υλικό αρχείων καλλιτεχνών και ιστορικών τέχνης γύρω από πρωτοβουλίες, ιδεολογικές, επιστημονικές διεργασίες που σχετίζονται με τον ρόλο ενός κρατικού μουσείου σύγχρονης τέχνης στην Ελλάδα. Παράλληλα, σημαντική συνεισφορά στο πεδίο των πολιτισμικών σπουδών και της ιστορίας της τέχνης συνιστά η συγκρότηση του αρχείου προφορικών ιστοριών και μαρτυριών, το οποίο διευρύνει τους άξονες του ερευνητικού πεδίου γύρω από τα μουσεία σύγχρονης τέχνης και συμβάλλει στην επανερμηνεία και αφήγηση της ιστορίας τους.

Σε θεσμικό επίπεδο, το ερευνητικό πρόγραμμα φιλοδοξεί να συμβάλει στη διαμόρφωση προτάσεων σχετικά με καλές πρακτικές και εργαλεία που θα συγκροτήσουν ένα υλικό αναφοράς, το οποίο θα μπορεί να αξιοποιηθεί τόσο για την βελτιστοποίηση της λειτουργίας των μουσείων σύγχρονης τέχνης στην Ελλάδα και την περαιτέρω ενίσχυση του δημόσιου τους χαρακτήρα, όσο και για τον επαναπροσδιορισμό και επαναξιολόγηση της εθνικής μουσειακής πολιτικής στον χώρο της σύγχρονης τέχνης.

Η πραγμάτευση αυτή του θέματος αποτελεί την ειδοποιό διαφορά του ερευνητικού μας προγράμματος από συναφείς προσπάθειες, που πραγματεύονται την προβληματική αυτή μέσα από την οπτική ενός και μόνο επιστημονικού πεδίου. Η εφαρμογή της διεπιστημονικότητας σε ένα πολυδιάστατο θέμα, όπως είναι η έννοια και ο ρόλος ενός εθνικού μουσείου σύγχρονης τέχνης, διατυπώνεται ως αίτημα από το θεσμικό και κοινωνικό περιβάλλον σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο. Η διερεύνηση του μουσείου στην ιστορική, θεσμική/νομική και συγκριτική του διάσταση συγκροτεί ένα σύνθετο και πλούσιο πεδίο έρευνας, το οποίο χαρτογραφείται και μελετάται, συνδυάζοντας έννοιες, εργαλεία και δεδομένα από διαφορετικές επιστημονικές περιοχές, με χαρακτηριστικά που αλληλεπιδρούν. Η σημασία διερεύνησης των ζητημάτων που θέτει η παρούσα έρευνα ενισχύεται και από την τρέχουσα περίοδο σύνθετων κρίσεων και προκλήσεων που αντιμετωπίζουν τα μουσεία στην Ελλάδα, όσον αφορά τις μελλοντικές δυνατότητες και προοπτικές τους.

Πρώτα αποτελέσματα

Λόγω του αυστηρού χρονικού ορίζοντα υλοποίησης του ερευνητικού προγράμματος και των ανυπέβλητων εμποδίων που ανέκυψαν λόγω της πανδημίας, η έρευνα επικεντρώθηκε στο διάστημα από το 1976 μέχρι και την ίδρυση του ΕΜΣΤ το 1997. Στο πλαίσιο αυτό, το αίτημα για τη δημιουργία ενός μουσείου σύγχρονης τέχνης στον ελληνικό χώρο εξετάστηκε σε σχέση με δυο βασικές κατευθύνσεις της περιόδου της Μεταπολίτευσης — «τον εκδημοκρατισμό της πολιτικής σκηνής με τις αντίστοιχες επιρροές στην κοινωνία και την κουλτούρα» και «την διεθνοποίηση και πιο ειδικά τον εξευρωπαϊσμό της ελληνικής πολιτικής και κουλτούρας» (Διαμαντούρος 2000: 65).

Αρχικά, στα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης (το διάστημα 1976-1977), η συζήτηση για ένα κρατικό μουσείο σύγχρονης τέχνης επικεντρώθηκε στην αναγκαιότητα δημιουργίας ενός μουσειακού θεσμού με δημοκρατικό χαρακτήρα. Σε διάλογο με τις κοινωνικές φιλοδοξίες της περιόδου, οι διεκδικήσεις για το μουσείο — που

αρθρώθηκαν κυρίως με πρωτοβουλία καλλιτεχνών — έθεσαν ως προτεραιότητα τη δημιουργία ενός ανοιχτού θεσμού με κύριο σκοπό την επικοινωνία της ελληνικής τέχνης με το κοινό. Τη δεκαετία του 1980, η περιθωριοποίηση του λόγου για το μουσείο σε συσχετισμό με την εμπορική στρόφη της τέχνης στον ελληνικό χώρο, υπονόμωσε την πιο κριτική εξέταση της αποστολής ενός μουσείου σύγχρονης τέχνης. Στο πρώτο μισό της επόμενης δεκαετίας, η συζήτηση για το μουσείο σύγχρονης τέχνης επανήλθε δυναμικά στη δημόσια σφαίρα από κρατικούς φορείς. Το όραμα για το μουσείο, όπως εκφράστηκε σε θεσμικές πρωτοβουλίες κατά την περίοδο 1994-1996, χαρακτηρίστηκε σε μεγάλο βαθμό από τον διεθνή προσανατολισμό της συλλεκτικής και της εκθεσιακής του δράσης, κατεύθυνση που υιοθετήθηκε και από τον ιδρυτικό νόμο του 1997.

Λαμβάνοντας υπόψιν την περιγραφή των καταστατικών σκοπών του προτεινόμενου στον ιδρυτικό νόμο 2557/1997 Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης και την ενδελεχή καταγραφή των τρόπων εκπλήρωσης αυτών, γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι οι βασικοί άξονες για την ίδρυσή του ήταν η διασφάλιση της θεσμικής του λειτουργίας σε σχέση με τις μόνιμες συλλογές του και το κοινό. Το άρθρο 2 παρ.1γ του ιδρυτικού νόμου δίνει έμφαση: α. στη διάσωση και ανάδειξη έργων Ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών τα οποία ανήκουν στην ιστορία της σύγχρονης τέχνης και έργων διαφόρων τάσεων της σύγχρονης καλλιτεχνικής παραγωγής, ελληνικής και ξένης, με πρωτοποριακό και πειραματικό χαρακτήρα, β. στην προαγωγή της αισθητικής καλλιέργειας και της καλλιτεχνικής παιδείας του κοινού, γ. στην ανάπτυξη της επιστημονικής έρευνας σε θέματα ιστορίας και θεωρίας της σύγχρονης τέχνης και δ. στην προώθηση της μουσειολογίας ως εξειδίκευση ιστορικών και θεωρητικών τέχνης.

Η ανάγκη για μια δημοκρατική, ανοικτή και δημόσια μουσειακή πολιτική στον τομέα της σύγχρονης τέχνης φαίνεται να αντικατοπτρίζεται στον ιδρυτικό νόμο. Αυτό καταδεικνύεται εμφανώς στην αιτιολογική έκθεση του νόμου, σύμφωνα με την οποία τα μουσεία πρέπει να λειτουργούν ως σύγχρονα πολυδύναμα πολιτιστικά κέντρα που αναπτύσσουν πλήθος δραστηριοτήτων, στοιχείο που επηρεάζει το κτιριολογικό πρόγραμμα των μουσείων, τη χωροταξική τους κατανομή, τον χαρακτήρα και τη στελέχωσή τους. Έχει, ωστόσο, ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι ενώ το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης δεν είχε ακόμη μόνιμη συλλογή ούτε είχε τότε αποφασιστεί η μόνιμη στέγασή του (σε αντίθεση με το Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης της Θεσσαλονίκης), ελήφθη η πρωτοβουλία να ιδρυθεί τουλάχιστον θεσμικά ως φορέας.

Συμπερασματικά, η ίδρυση του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης στην Αθήνα έγινε αντιληπτή ως πεδίο έντονων κριτικών αντιπαραθέσεων από διάφορους επαγγελματίες του πολιτιστικού τομέα. Η ιδρυτική νομοθεσία φαίνεται να έχει καταφέρει να συλλάβει και να αποτυπώσει τον καλλιτεχνικό και πολιτικό διάλογο δύο δεκαετιών για ένα δημόσιο, δημοκρατικό, συμπεριληπτικό και συμμετοχικό μουσείο σύγχρονης τέχνης στην Ελλάδα.

Σημειώσεις

- 1 Σημειώνεται ότι τα ελληνικά μουσεία διακρίνονται σε κρατικά και μη κρατικά. Κρατικά, με τη στενή έννοια του όρου, θεωρούνται τα μουσεία που είναι ενταγμένα στις εφορείες αρχαιοτήτων και οι ειδικές περιφερειακές υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού. Κρατικά αλλά με την ευρεία έννοια του όρου θεωρούνται τα μη αρχαιολογικά μουσεία που λειτουργούν ως Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου και Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, τα οποία διέπει μια διοικητική αυτονομία. Ο όρος «εθνικό» που περιλαμβάνεται στην επωνυμία του μουσείου (ΕΜΣΤ) δεν χρησιμεύει για τη διάκριση του νομικού καθεστώτος του από τα υπόλοιπα κρατικά μουσεία σύγχρονης τέχνης αλλά σηματοδοτεί την ιδιαίτερη αποστολή του. Ο όρος «εθνικό» χρησιμοποιήθηκε επίσης από τον Έλληνα νομοθέτη για ορισμένους σημαντικούς πολιτιστικούς φορείς της πρωτεύουσας (Εθνική Πινακοθήκη, Εθνική Βιβλιοθήκη, Εθνικό Θέατρο) προς διάκριση από αντίστοιχους πολιτιστικούς οργανισμούς της συμπρωτεύουσας (Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, Κρατικό Θέατρο), κάτι που επιβεβαιώθηκε και από τον αρμόδιο Υπουργό του ιδρυτικού νόμου 2557/1997 των δύο κρατικών

μουσείων σύγχρονης τέχνης στην Ελλάδα (ΕΜΣΤ και ΚΜΣΤ), κ. Ευάγγελο Βενιζέλο, σε σχετική συνέντευξη που διεξήχθη στο πλαίσιο του έργου.

2 Η παρούσα έρευνα επικεντρώθηκε για λόγους χρονικών περιορισμών στην ίδρυση και λειτουργία του ΕΜΣΤ, παρότι ο ιδρυτικός νόμος 2557/1997 προβλέπει την ίδρυση δύο κρατικών, με την ευρεία έννοια, μουσείων σύγχρονης τέχνης, του ΕΜΣΤ και του ΚΜΣΤ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Διαμαντούρος, Ν. 2000. Πολιτισμικός δνισμός και πολιτική αλλαγή στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης. Πλαίσιο ερμηνείας. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
Thompson, P. 2009. Φωνές από το παρελθόν - Προφορική Ιστορία. Αθήνα: Πλέθρον.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Αδαμοπούλου, Α. 2003. Στο πεδίο του εφήμερου: Σκέψεις για τη μεθοδολογία της έρευνας στην ελληνική εικαστική σκηνή μετά το 1960. Στο: Ε. Δ. Ματθιόπουλος και Ν. Χατζηνικολάου, επιμ. Η Ιστορία της Τέχνης στην Ελλάδα. Ρέθυμνο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, σσ. 85-101.
Βουδούρη, Δ., 2003. Κράτος και Μουσεία. Αθήνα: Σάκκουλας.
Γερογιάννη, Ε. 2019. Η περφόρμανς στην Ελλάδα. 1968 -1986. Αθήνα: Futura.
Διαμαντούρος, Ν. 2000. Πολιτισμικός δνισμός και πολιτική αλλαγή στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης. Πλαίσιο ερμηνείας. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
Ηλιοπούλου-Ρογκάν, Ντ. 1976. Συμπεράσματα της έρευνας. Αντί, 58, 13 Νοεμβρίου, σ. 45.
Θόδωρος, 1977. Επίλογος - Μουσείο- Καφενείο. Αθήνα: Αίθουσα Τέχνης Δεσμός.
Καρδουλάκη, Α. 1991. Για το Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης. Αναφορές, Προτάσεις, Υποσχέσεις, Προσπάθειες. Τα Νέα της Τέχνης 1, Οκτωβρίου, σ. 12.
Καφέτση, Α. 1994. Τι Μουσείο θέλουμε και γιατί; η χρήση των όρων 'σύγχρονο' και 'μοντέρνο' δεν είναι αυτονόητη. Το Βήμα, 2 Ιουνίου, σ. 38.
Κόνσολα, Δ. 2006. Πολιτιστική Ανάπτυξη και Πολιτική. Αθήνα: Παπαζήση.
Μπούνια Α. και Γκαζή Α. επιμ. 2012. Εθνικά μουσεία στη νότια Ευρώπη : ιστορία και προοπτικές. Αθήνα: Καλειδοσκόπιο.
Παυλίδης, Μ. 1977. Υπόθεση 1η, Μουσείο - Μηχανισμός Συντήρησης Τέχνης. Αθήνα: Αίθουσα Τέχνης Δεσμός.
Παυλίδης, Μ. 1977. Υποθέσεις για ένα Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης Υπόθεση Δεύτερη- Μουσείο-Μηχανισμός Αξιολόγησης Της Τέχνης. Αθήνα: Αίθουσα Τέχνης Δεσμός.
Σκαλτσά, Μ. 2012. Το θεσμικό πλαίσιο των εικαστικών τεχνών στην Ελλάδα τη δεκαετία του '70. Στο: Λ. Γιώκα, επιμ. Μουσεία 06. Διαλέξεις και μελέτες για τις πολιτισμικές σπουδές και τις εικαστικές τέχνες. Θεσσαλονίκη: Ζήτη, σσ. 118-137.
Σπηλιάδη, Β. 1977. Έτος Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης. Διάφορες απόψεις, τάσεις και προοπτικές. Η Καθημερινή, 29 Ιουνίου, σ. 6.
Thompson, P. 2009. Φωνές από το παρελθόν - Προφορική Ιστορία. Αθήνα: Πλέθρον.
Χριστοφόγλου, Μ. 1977. Για το Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης. Καλλιτεχνικό Πνευματικό Κέντρο Ωρα, σσ. 120-124.
Χριστοφόγλου, Μ. 2003. Οι εικαστικές τέχνες 1974-2000. Στο: Β. Παναγιωτόπουλος, επιμ. Ιστορία του νέου ελληνισμού 10. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σσ. 277-295.

Ξενόγλωσση

Alberro, A και Stimson B. επιμ. 2009. Institutional Critique: An Anthology of Artists' Writing. Cambridge. MA: MIT Press.

- Bishop, C. 2014.** *Radical Museology Or, “What’s Contemporary” in Museums of Contemporary Art?* rev. ed. London: Koenig Books.
- Brown, K. and Mairesse F. 2018.** The definition of the museum through its social role. *Curator* 61, σσ. 525-539.
- DeRoo, R. J. 2006.** *The Museum Establishment and Contemporary Art: The Politics of Artistic Display in France after 1968.* New York: Cambridge University Press.
- Lorente, J. P. 2011.** *The museums of contemporary art: notion and development.* London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Mairesse, F. 2010.** *Le Musée hybride.* Paris: La Documentation Française.
- Marstine, J. 2008.** *New museum theory and practice: an introduction.* Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Montmann, N. 2006.** *Art and its institutions: current conflicts, critique and collaborations.* London: Black Dog.
- Murawska-Muthesius, K. and Piotrowski P. 2017.** *From Museum Critique to the Critical Museum.* Abingdon, Oxon; New York: Routledge.
- Schubert, K. 2000.** *The Curator’s Egg: The Evolution of the Museum Concept from the French Revolution to the Present Day.* London: One-Off Press.
- Zorba, M. 2009.** Conceptualizing Greek cultural policy: the non-democratization of public culture. *International Journal of Cultural Policy* 15 (3), σσ. 245-259.

How to cite this article: Μαρκέλλου, Μ, Πανδή, Τ, Σολομών, Ε, Βαλλιανάτος, Θ, Στραπατσάκη, Μ 2022 Το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης: Ιστορία, θεσμικό πλαίσιο, αφηγήσεις, προοπτικές. *Κριτικές Μελέτες για την Πολιτιστική Κληρονομιά*, 2 (1): 2, 1–9. DOI: <https://doi.org/10.26220/cs.ch.3622>

Copyright: © 2022 The Author(s). This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 Unported License (CC-BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited. See <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.